

ПОСТАТЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

Т. М. ЧУМАК, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Email: tchumak27@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-4723-1757>

Анотація. В історії української науки і культури кінця XIX — першої третини XX ст. одне із почесних місць по праву належить Михайлу Сергійовичу Грушевському — видатному вченому, людині широкої ерудиції, надзвичайної працьовитості. Володіючи енциклопедичними науковими знаннями, здатністю всебічно аналізувати і в художній формі відтворювати історичні процеси, він яскраво виявив себе в багатьох галузях знань: історії, археографії, літературознавстві, фольклористиці та ін. Але насамперед М. С. Грушевський — це визначний історик і патріот свого народу, який створив перше найбільш повне, узагальнююче дослідження з історії України від найдавніших часів до другої половини XVII ст. Наукова концепція М. С. Грушевського ґрунтується на органічній єдності високого професіоналізму викладу матеріалів, глибоких знаннях літератури і джерел та оригінальності їх трактування.

М. С. Грушевський як політик пройшов шлях від засновника національно-демократичної партії Галичини і Товариства українських поступовців у Києві до творця засад української незалежної держави. Він був головою Центральної Ради, а згодом визнав Радянську владу на Україні і висловив готовність служити їй. Змінювалися його погляди, еволюціонували суспільно-політичні концепції, філософське сприйняття життя. Але любов до свого народу і до історичної істини для нього завжди були вищим мірилом в науковій творчості і політичній діяльності. Він був сином своєї епохи, тому в житті та діяльності М. С. Грушевського, як і багатьох інших визначних діячів України, з усією глибиною відбилася трагічна історична доля розчленованих політичними кордонами українських земель, що були позбавлені власної державності. Як вчений і політик М. С. Грушевський боляче переживав за долю свого народу.

Видатний український історик, політичний діяч, письменник, публіцист, редактор, видавець, Михайло Грушевський зробив також чималий внесок у розвиток вітчизняного журналістикознавства.

Ключові слова: публіцистика, українська преса, національна єдність, історія журналістики, державний діяч, публічні видання, видавнича діяльність, відродження.

Актуальність теми роботи зумовлена потребою системного вивчення проблеми впливу публіцистичної творчості Михайла Грушевського на розвиток української журналістики.

Володіючи енциклопедичними науковими знаннями, здатністю всебічно аналізувати і в художній формі відтворювати історичні процеси, він яскраво виявив себе в багатьох галузях знань: історії, археографії, літературознавстві, фольклористиці та ін. Але насамперед М. С. Грушевський — це визначний історик і патріот свого народу, який створив перше найбільш повне, узагальнююче дослідження з історії України від найдавніших часів до другої половини XVII ст. Ще з дитинства батьки прищепили майбутньому історикові загострене національне почуття, відповідальність і культ громадського обов'язку. Тому головною метою Михайла Грушевського стає письменницька та наукова діяльність, присвячена національним інтересам. Непересічний талент не лише науковця, але публіциста, організатора й редактора виявився в нього з переїздом до

Львова. За пізнішими підрахунками, «найбільша кількість публікацій (здебільшого публіцистичних) М. Грушевського припадає саме на 1905–1910, а також 1917–1918 рр. Теми національного розвитку, згуртування українського народу, плекання національних ідеалів та соборності українських земель публіцист порушував на шпальтах літературно-наукових і громадсько-політичних періодичних видань» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Передусім видатний державний діяч, учений-історик М. Грушевський із великою увагою та відповідальністю ставився до журналістики. Найчастіше до його діяльності як ученого й політика зверталися відомі історики (на батьківщині й за кордоном): О. Пріцак, П. Сохань, І. Гирич, С. Панькова та ін.; частково журналістикознавці й філологи (Г. Бурлака, М. Нечитайлюк, Л. Супрун). Багато уваги питанню журналістської діяльності М. Грушевського приділила відома дослідниця Н. Сидоренко. Важливими з цього погляду є також наукові дослідження американського вченого Л. Винара, передусім детальний

реєстр наукових і літературних творів [1, 3, 4].

Заслугує на окрему увагу цікава стаття провідного бібліотекаря Національної парламентської бібліотеки України І. Цибенко, яка, спираючись на фактографічний матеріал, спробувала встановити «провідні напрями бібліографічної діяльності» М. Грушевського в українській періодиці та «визначити внесок ученого у розвиток національної преси» [4, с.30].

Заслугують на увагу також вступні статті І. Гирича про рецензійний жанр та політичну публіцистику у творчості М. Грушевського, де проаналізовано ідейні орієнтири редактора, видавця та публіциста й основну тематику його публіцистичної діяльності (українська незалежність, націоналізація освіти, соборність, виховання нової української людини тощо) [5].

Метою статті є: з'ясування ролі публіцистичної творчості Михайла Грушевського в розвитку вітчизняної журналістики, а також його вплив на духовно-культурний розвиток української нації.

Мета передбачає вирішення таких **завдань:** з'ясувати філософські та морально-духовні передумови феномену творчості Михайла Грушевського, його світоглядну орієнтацію на українську незалежність, націоналізацію освіти, соборність, формування нової української людини тощо, розкрити з цього погляду вплив публіцистичної творчості Михайла Грушевського на розвиток української журналістики, довести актуальність його поглядів для наступних поколінь.

Результати дослідження. Перші свої публіцистичні праці майбутній трибун нації написав, коли був ще студентом Університету св. Володимира, оприлюднюючи їх у тогочасних львівських виданнях (газета «Діло», журнали «Зоря» й «Правда»). З раннього дитинства М. Грушевський захоплювався українською та зарубіжною літературою; йому були близькі постаті М. Костомарова, М. Максимовича, І. Тургенєва, І. Нечуя-Левицького, Е. Золя, А. Доде.

З ініціативи та під проводом М. Грушевського 1898 р. у Львові починає виходити всеукраїнський універсальний журнал «Літературно-науковий вістник»: представницький, поважний громадсько-політичний і літературно-науковий часопис. Постійно учений публікував тут свої статті й огляди, що стосувалися розвитку літератури і суспільного життя.

На початку XX ст. численні статті на українські теми вміщено у багатьох російських часописах: «Сын Отечества», «Наша жизнь», «Страна», «Речь» тощо. М. Грушевський щиро вболівав за долю української преси, справедливо стверджуючи, що вона приречена на «неможливе існування, а її розвиток –

«найбільш пекуча справа» [5, с. 113]. Однак коли виявилось, що в російських колах українське питання не знаходить належного відгуку, історик і публіцист почав клопотатися про створення свого окремого українського видання, хоч і російською мовою. Так, 1906 р. у Петербурзі вийшов «Украинский вестник», де постійно стали з'являтися статті публіциста.

Секретар редакції «Вестника» журналіст Д. Дорошенко дивувався «...енергії та невичерпній працездатності М. Грушевського, навколо якого, здавалося, вирувало все українське життя Петербурга. У редакції збирались і представники Державної думи, і свідомі українці, які навідувались до міста на Неві, і співробітники часопису» [1].

Одночасно з розширенням можливостей для розвитку української преси революція 1905 року і період реакції після її завершення не тільки не звільнили періодику від адміністративного тиску, але й посилили його. Реакція, яка запанувала у країні після розпуску II Державної думи, дуже негативно вплинула на український рух. Уряд продовжував систематичний наступ на українство, поступово ліквідовуючи пом'якшення, здобуті внаслідок революції.

Цей тиск повною мірою відчули на собі видання М. Грушевського у Києві. Документи з фондів офіційних органів влади засвідчують, що поряд із такими очевидними заходами запобігання розповсюдженню редагованих М.Грушевським часописів, як штрафи чи арешт редакторів, найбільш ефективними і часто вживаними засобами були негласні репресії проти читачів і передплатників українських видань [6, 7, 8].

Події розвивалися, і на порядку денному постали нагальні питання практичного об'єднання України. Було передбачено кілька кроків, і одним із них мало стати перенесення «Літературно-наукового вістника» до Києва. Цей задум, як стверджує дослідниця Н. Сидоренко, здійснився у 1907 р., «до нової редакції були запрошені Ф. Красицький, О. Олесь, Ю. Тищенко (Сірий), І. Джиджора, Л. Старицька-Черняхівська та ін. Дещо змінився характер журналу: більше уваги надавалось економічно-політичним та духовно-культурним питанням українців у Росії та за її межами, ширше тут репрезентована і творчість письменників зі Східної України» [1].

Протягом першого місяця перебування в Україні Михайло Сергійович зосередив увагу на закономірностях українського руху після повалення самодержавства, на аналізі перших його конкретних кроків і документів, на популяризації рішень Всеукраїнського конгресу 6–8 квітня 1917 р. на з'ясування потреб національної роботи в організаційній, політичній і літературній галузях. Він видрукував цикл статей у газеті «Нова Рада»,

які невдовзі об'єднав у брошуру «Вільна Україна».

Ці питання, які становили інтерес для широкого загалу самі собою, несли досить високе смислове, а в той час – і ідейно-політичне навантаження. Саме через ті чи інші відповіді на них зумовлювались підходи до тогочасного стану суспільного розвитку, до формулювання конкретних завдань перед рухом, який, як будь-яке масштабне явище в історії, включав в себе поряд з елементом усвідомленої дії і величезний відсоток стихійності. Її намагались ввести в певне ідейне і організаційне русло, дати їй чітку платформу, програму боротьби.

Досить детально історик і публіцист М. Грушевський окреслив і основні риси ладу, до якого мають прагнути українці.

У брошурі «Звідки пішло українство і до чого воно йде» голова Центральної Ради окремо (і більш ґрунтовно) зупиняється на історичній аргументації права українців на власну державність і найголовнішому тогочасному домаганні — широкій національно-територіальній автономії у федеративній демократичній Російській республіці.

А в наступній праці «Якої ми хочемо автономії і федерації» М. Грушевський зосередився на докладному з'ясуванні питань про характер національно-державного утворення, до якого прагнуть українці, про його параметри і прерогативи, про сутність стосунків з іншими суб'єктами багатонаціональної держави та принципи її розбудови.

Далекоглядний політик і публіцист наголошував: «Треба заложити перші підвалини національного життя – добитися того, щоб кожний член українського народу, на верхах і низах, цинив і дорожив національною, народною українською формою» [5, с. 7-8]; також учений підкреслював: на цю «азбуку національності» мають звернути увагу всі зацікавлені українським життям. При цьому «преса, література, жива пропаганда повинні служити їй», завданням розвитку українства мусимо «присвячувати наші сили, нашу енергію, наші впливи» [5, с. 8].

Відомий історик і публіцист стає ініціатором створення популярних народних часописів – «Село» (1909–1911) і «Засів» (1911–1912). У цих виданнях він також неодноразово публікував своєчасні, закличні статті: «В єднанні сила», «Закон про свободу віри», «До наших читачів», «Мова панська і мужицька», «Про права жінок», а також низка портретних зарисовок: про В. Винниченка, І. Мазепу, Б. Хмельницького, Т. Шевченка, К. Острозького, М. Лисенка, І. Франка, В. Антоновича та інших українських діячів. Водночас державний діяч М. Грушевський

багато уваги приділяв виданню щоденної київської газети «Рада», де публікувалися його матеріали «Вороги «русского народа», «Вражіння оптиміста», «За український маслак (В справі Холмщини)», «Крашаночка», «Маленьке бажання», «Наша газета», «На спомин Миколи Костомарова», «Про мову», «Нова Дума й українці» тощо.

Нові досягнення в галузі українознавства ознаменував тримісячник «Україна» (1914) за редактуванням М. Грушевського. Тут глибоко й всебічно висвітлювалися не лише суто наукові досягнення (історія, етнографія, археологія, філологія), а й проблеми мистецтва й письменства.

Як зазначає відома дослідниця Н. Сидоренко, найбільша кількість публікацій (здебільшого публіцистичних) М. Грушевського «припадає на 1905–1910, а також 1917–1918 рр. Темі національного розвитку, згуртування українського народу, плекання національних ідеалів та соборності українських земель публіцист порушував на шпальтах літературно-наукових і громадсько-політичних періодичних видань (ЛНВ, «Рада», «Село», «Засів», «Украинская жизнь», «Нова рада», «Діло», «Українське слово» та ін.)» [1]. Низку цих газет і журналів він очолював як редактор, у деякі вкладав власні кошти на видавничі потреби [9].

Пріоритетними аспектами наукових досліджень залишаються як редакторська і видавнича діяльність, так і публіцистична творчість М. Грушевського.

Учений і політик М. Грушевський вважав надзвичайно важливим розвивати національну свідомість народу, одним з вирішальних чинників якої була історична пам'ять. І він, не покладаючи рук, працював над тим, щоб випускати нові й нові книги і брошури з популярним викладом і принциповою політичною оцінкою минулого українського народу. Підготовку, видання, перевидання, поширення таких творів Голова Центральної Ради розглядав як політичне завдання першочергової ваги.

У 1917 він випустив книгу «З політичного життя старої України, Розвідки, статті, промови». До неї ввійшли праці вченого з української історії XII—XVII століть, видрукувані свого часу в «Записках наукового товариства ім. Т. Шевченка» і «Літературно-науковому віснику» (1891—1912 рр.). Звертає на себе увагу проблематика відібраних розвідок. Поряд з двома статтями про ранні періоди українства («Громадський рух на Україні-Руси в ХІП віці» і «Галицьке боярство XII—XIII в.») автор вмістив у книгу матеріали про ті політичні моменти, які в попередні часи та й в 1917 р. поставали перед громадськістю як найбільш суперечливі: «Хмельницький і Хмельницина», «250 літ» (до роковин приєднання України до Московського

царства), «Богданові роковини», «Виговський і Мазепа», «Шведсько-український союз 1708 р.», «Мазепинство» і «Богданівство».

У грудні 1917 р. друкувалася збірка «З старого й нового. Статті, промови, замітки», до якої ввійшли матеріали «Байда Вишневецький в поезії й історії», «Український рух на схід», «Вихрест Олександр», «Барська шляхта», «Про що мріяли наші діти» та ін.

Крім того, М. Грушевський у кожній черговій публікації давав анонс про свої численні історичні твори, які були видрукувані в попередні роки і ще перебували у книжкових сховищах.

М. С. Грушевський працює багато і плідно: наукові інтереси вченого зосереджуються на творчій спадщині, концепціях та поглядах В. Б. Антоновича, П. О. Куліша, М. І. Костомарова, М. П. Драгоманова. Навколо досвідченого діяча гуртуються молоді, талановиті вчені (С. Глушко, М. Карачківський, А. Глядківський, С. Шамрай, М. Ткаченко, В. Юркевич, В. Новицький), які свого часу зробили вагомий внесок у розвиток історичної науки України.

Під час нових революційних перетворень у тодішній Російській імперії найвиразніше виявляється талант М. Грушевського як політика – адже саме його зусиллями була створена Українська Центральна Рада, яка стала основним органом розвитку нової України. Але й публіцистична праця, хоч і відступає подекуди на другий план, усе ж не залишається поза увагою державного діяча. Статті та виступи політичного трибуна друкуються у київській («Народня воля», «Нова рада», «Вільна Україна», «Літературно-науковий вістник»), московській («Промінь»), львівській («Українське слово», «Шляхи», «Діло») пресі. Це такі його відомі публікації, як: «Велика, Мала і Біла Русь», «Важна хвиля», «Від слова до діла», «Повороту немає», «Чергова справа», «В огні й бурі», «Український герб», «Очищення огнем» тощо.

Державний діяч, учений, Президент Української Народної Республіки М. Грушевський добре розумів вагу і значення слова, зверненого до народу. Залишаючи Україну з наступом Директорії, історик опиняється у Відні, де продовжує кропітку наукову діяльність, водночас бере участь у створенні Українського Вільного університету, також засновує Український соціологічний інститут, при цьому редагує орган Української партії соціалістів-революціонерів «Борітеся – поборете!» (1920-1922), де оприлюднював свою полум'яну політичну публіцистику [10]. Тільки через чотири роки

М. Грушевський повернувся на батьківщину. Йому ще в Україні вдалося закласти низку наукових періодичних видань («За сто літ», «Україна», «Первісне громадянство»), публікації яких цілком неоднозначно відрізнялися від офіційних досліджень радянських так званих істориків. Однак, хоч і не одразу, виявилось, що «небезпечні хвилі» тільки накочувалися, що Україна знову опинилася «в огні й бурі»; «головні контури цієї катастрофи» були очевидні для М. Грушевського [4]. Лабети сталінщини не обминули вченого. Навколо нього виникла атмосфера недовіри, ворожнечі. Утворилася опозиція із числа політичних діячів та вчених, які розгорнули проти нього систематичне цькування. М. С. Грушевський змушений був залишити Київ і виїхати до Москви. Наступ влади на «головного будівничого і провідника», який став «символом українського національного і наукового відродження, вітаїзму української нації», був неоднозначний: керівна верхівка не могла змиритися, що він багато доклав зусиль до згуртування роз'єданого імперською політикою народу України, його політичних та літературних представників.

Висновки і перспективи. Таким чином, можна підсумувати, що свої глибокі наукові розвідки історик М. Грушевський поєднував із безпосередньою публіцистичною діяльністю в «Етнографічному збірнику», «Записках НТШ», громадсько-літературному журналі «За сто літ», тримісячнику «Україна» та інших вагомих часописах науково-дослідницького характеру.

Теми згуртування українського народу, національного розвитку, соборності українських земель та плекання національних ідеалів публіцист постійно порушував на шпальтах літературно-наукових і громадсько-політичних періодичних видань (ЛНВ, «Рада», «Украинская жизнь», «Село», «Засів», «Нова рада», «Українське слово», «Діло» та ін.). Низку цих журналів і газет він очолював як редактор, у деякі досить часто вкладав свої кошти на видавничі потреби.

Перший президент самостійної і незалежної Української держави, талановитий письменник і пристрасний публіцист, який указував українцям нові дороги в переломні моменти нашої історії, був і залишається однією з ключових постатей української політики, національної гуманітарної науки та журналістської діяльності. Він вартий того, щоб його вагома багатогранна діяльність була проаналізована й об'єктивно оцінена на батьківщині.

Ткаченко; Сумський державний університет; Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. Суми; Київ, 2016. Вип. 3 (21). С.54-60.

2. Винар Л. Найвидатніший історик

Список використаних джерел

1. Сидоренко Н. Багатогранна постать (Михайло Грушевський на ниві журналістики). Науковий журнал / за ред. Н. Сидоренко, О.

України Михайло Грушевський (1866–1934) : у 50-ліття смерті. *Сучасність*, 1986.

3. Hrushevs'kyj Mykhailo. 1866–1934 : bibliographic Sources / ed. by Lubomyr R. Wynar. New York ; Munich ; Toronto, 1985. 203 p.

4. Цибенко І. Українська періодика у творчому житті Михайла Грушевського. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 11. С. 30–34.

5. Грушевський М. Твори : у 50 т. Львів : Світ, 2005. Т. 2 : Суспільно-політичні твори (1907–1914). 704 с.

6. Сарнацький О. Жандармський нагляд за українськими політичними партіями в Росії (1900–1907 рр.). *Історичний журнал*, 2006. №1.

7. Щербак М. Жандармсько-полицейська система в Україні на початку ХХ ст. *Історичний журнал*, 2004. №8.

8. Панькова С. «Літературно-науковий вісник» – рупор громадсько-політичної праці М.Грушевського : Київ і кияни: *Мат. щоріч. наук.-практ. конф. Вип. 4*. Київ, 2005.

9. Ідзьо В. Михайло Грушевський на шпальтах часописів українців Росії «Український вестник» та «Українская жизнь» у першій чверті ХХ століття. Львів : Сполом, 2007. 62 с.

10. Великий Українець. Матеріали з життя і діяльності Грушевського. Упоряд. і підготов. текстів та фотоматеріалів, комент. та прим. А. П. Демиденка; Редкол. О. Т. Гончар та ін.; Вступ. слово Л. М. Кравчука; Післямова Ф. П. Шевченка. Київ: Веселка, 1992.

References

1. Sydorenko, N. (2016). Bahatohranna postat (Mykhailo Hrushevskyi na nyvi zhurnalistyky [A versatile figure (Mykhailo Hrushevskyi in the field of journalism)]. Scientific journal. Sumy, Kyiv. Issue 3 (21), 54-60.

2. Vynar, L. (1986). Naivdyatnishi i storyk Ukrainy Mykhailo Hrushevskyi (1866–1934): u 50-littia smerti [Mykhailo Hrushevskyi, the most prominent historian of Ukraine (1866–1934): on

the 50th anniversary of Mykhailo Hrushevskyi's death]. *Suchasnist*.

3. Lubomyr R., Wynar (1985). Hrushevs'kyj Mykhailo. 1866–1934: bibliographic sources. New York; Munich; Toronto, 203.

4. Tsybenko, I. (2012). Ukrainska periodyka u tvorcomu zhytti Mykhaila Hrushevskoho [Ukrainian periodicals in the creative life of Mykhailo Hrushevskyi]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*. Issue 1, 30-34.

5. Hrushevskyi, M. (2005). Tvory: u 50 t [Works: in 50 volumes]. Lviv: Svit. Vol. 2: Socio-political works (1907-1914), 704.

6. Sarnatskyi, O. (2006). Zhandarmskyi nahliad za ukrainskymy politychnymy partiiamy v Rosii (1900–1907 rr.) [Gendarmerie oversight of Ukrainian political parties in Russia (1900–1907)]. *Historical journal* No.1.

7. Shcherbak, M. (2004). Zhandarmsko-politseiska systema v Ukraini na pochatku 20 st. [Gendarmerie and police system in Ukraine in the early 20th century]. *Historical journal* No.8.

8. Pankova, S. (2005). 'Literaturno-naukovyi vistnyk' – rупor hromadsko-politychnoi pratsi M.Hrushevskoho : Kyiv i kiyany ['Literary-Scientific Bulletin' – the mouthpiece of socio-political work of M. Hrushevskyi: Kyiv and citizens of Kyiv]. Kyiv. Materials of the annual scientific and practical conference. Issue 4.

9. Idzo, V. (2007). Mykhailo Hrushevskyi na shpaltakh chasopysiv ukrainsiv Rosii «Ukrainskyi vestnyk» ta «Ukrainskaia zhyzn» u pershii chverti XX stolittia [Mykhailo Hrushevskyi on the pages of the magazines of Russia's Ukrainians: 'Ukrainskii Vesnik' and 'Ukrainskaia Zhyzn' in the first quarter of the 20th century]. Lviv: Spolom, 62.

10. Demydenko, A. (1992). Velykyi Ukrainets. Materialy z zhyttia i diialnosti Hrushevskoho [Great Ukrainian. Materials on the life and work of Hrushevskyi]. Editorial Board: O.T. Honchar and others; Introductory speech by L.M. Kravchuk; Afterword by F.P. Shevchenko. Kyiv: Veselka.

MYKHAİLO HRUSHEVSKYI IN THE HISTORY OF UKRAINIAN JOURNALISM

T. M. Chumak

Abstract. Mykhailo Sergiiovych Hrushevskyi, an outstanding scientist, a man of broad erudition, extraordinary diligence, takes one of the honorary places in the history of Ukrainian science and culture of the late 19th – first third of 20th century. Possessing encyclopedic scientific knowledge, the ability to comprehensively analyze and reproduce historical processes in an artistic form, he clearly manifested himself in many fields of knowledge: history, archeography, literary studies, folklore, and others. But first of all, Mykhailo Hrushevskyi is a prominent historian and patriot of his people, who created the first most complete, generalizing study of the history of Ukraine from ancient times to the second half of the 17th century. The scientific concept of Mykhailo Hrushevskyi is based on the organic unity of high professionalism of materials presentation, deep knowledge of literature and sources, and originality of their interpretation.

As a politician, he worked his way from the founder of the National Democratic Party of Galicia and the Society of Ukrainian Progressives in Kyiv to the creator of the foundations of an independent Ukrainian state. He was Chairman of the Central Rada, and later recognized the Soviet regime in Ukraine and expressed readiness to serve it. His views were changing; socio-political concepts and philosophical perceptions of life were evolving but love for his people and for the historical truth for him have always been the highest

standard in scientific creativity and political activity. Mykhailo Hrushevskyi was the son of his time. As well as many other prominent figures of Ukraine, he presented the tragic historical fate of the Ukrainian lands dismembered by political borders, which were deprived of their own statehood, in his works. As a scientist and politician, Mykhailo Hrushevskyi was deeply saddened by the fate of his people.

Mykhailo Hrushevskyi, prominent Ukrainian historian, politician, writer, publicist, editor, publisher, also made a significant contribution to the development of the native journalism.

*Work and studying of the bibliographic sources, important periods in the creative life and work of Mykhailo Hrushevskyi allowed to identify the main periodicals that he edited and published or acted as a leading publicist (reviewer, reader, literary critic, author of iconic and travel essays, notes, articles, etc.). The article enlightens the organizational talent in the field of publishing and editorial skills in the newspaper and magazine area of Mykhailo Hrushevskyi in the late 19th – early 20th centuries. The **purpose** of this article is to trace the main milestones of the journalistic activity of the scientist and politician, to find out the essential issues reflected by Mykhailo Hrushevskyi in the pages of newspapers and magazines.*

Key words: *journalism, Ukrainian press, national cohesiveness, history of journalism, statesman, public publications, publishing, the Renaissance.*